

UNIUNEA EUROPEANĂ – O „CONSTELAȚIE POSTNAȚIONALĂ“?

CRISTIAN-ION POPA*

Abstract. *This article offers a brief description based on some official economic and demographic data and also an assessment of the current state of national statehood in the European continent and around the world. To this end, philosophical works such as Die Postnationale Konstellation (Jürgen Habermas), Macht und Gegenmacht im Globalen Zeitalter (Ulrich Beck) and others are fundamental milestones in this attempt.*

Keywords: *nation, state, flows, borders, postnational, power, counter-power, cosmopolitanism, globality.*

Fluss und Grenze

Fluss und Grenze (fluxuri și granițe) sunt reperele fundamentale ale conviețuirii umane actuale în ceea ce filosoful german Jürgen Habermas numește *Die postnationale Konstellation*¹. Privit din perspectiva „scurtului secol XX“², secolul XXI înfruntă o problemă gravă, tulburătoare: „pot supraviețui democrațiile bazate pe statul bunăstării sociale peste granițele naționale?“³.

În secolul XX, statele naționale, și economiile naționale cuprinse în interiorul granițelor lor, au format cadrul principal în care procesul democratic occidental și-a urmat cursul dezvoltând practici, reguli și instituții care au asigurat creșterea bunăstării generale a cetățenilor lor: *Das Wirtschaftswunder*, *The Golden Age*, *Les Trente Glorieuses* etc. sunt expresiile populare în diferite limbi europene care recunosc această realizare istorică excepțională. După marele istoric britanic Angus Maddison, specializat în istorie macroeconomică cantitativă, economia mondială a crescut în a doua jumătate a secolului XX mai mult decât oricând în trecut. Produsul Global Brut a crescut de 6 ori între anii 1950-1998, cu o rată

---

* Cercetător științific II dr. la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu“ al Academiei Române.

¹ Jürgen Habermas, *Die postnationale Konstellation. Politische Essays*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1998.

² Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes. The Short Twentieth Century: 1914-1991*, Michael Joseph, UK, 1994.

³ Jürgen Habermas, *The Postnational Constellation. Political Essays*, translated, edited and with an introduction by Max Pensky, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 2001, p. xviii.

anuală de 3,9%, comparativ cu 1,6% între 1820-1950 și cu 0,3% între 1500-1820. Desigur, o parte a acestei creșteri a fost absorbită de creșterea demografică accelerată, dar venitul real *per capita* a crescut cu 2,1% pe an, comparativ cu 0,9% din 1820 până în 1950 și cu 0,005% din 1500 până în 1820. Prin urmare, creșterea veniturilor *per capita* a fost de 42 de ori mai mare față de „epoca proto-capitalistă” și de peste 2 ori mai mare decât în primele 13 decenii ale „epocii capitaliste”⁴.

Europa Occidentală a înregistrat în perioada 1950-1973 o creștere medie anuală a veniturilor reale *per capita* de 4,08%, iar în perioada 1973-1998 de 1,78%. În Europa de Est & fosta URSS această creștere a fost de 3,49 în perioada 1950-1973 și de - 1,10 în perioada 1973-1998⁵. Fără îndoială, aceste rezultate fără precedent istoric sunt urmarea intensificării interacțiunilor în cadrul economiei continentale și mondiale. Exporturile mondiale au crescut de la 5,5% în 1950 la 17,2% în 1998, ceea ce a îmbunătățit diviziunea internațională a muncii, a facilitat difuziunea și transferul ideilor și tehnologiilor și a transmis niveluri tot mai înalte ale cererii de la economiile occidentale dezvoltate către zonele sărace ale lumii.

La nivelul continentului european, creșterea interacțiunilor *reale* ca urmare a prăbușirii regimurilor comuniste la sfârșitul secolului trecut a fost impulsionată de puternice prevederi *legale, constituționale*. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene a instituit „piața internă” care garantează cele „patru libertăți”: „Piața internă cuprinde un spațiu fără frontiere interne, în care *libera circulație a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor* este asigurată în conformitate cu dispozițiile tratatelor” (s.m.)⁶.

Unul dintre indicatorii sintetici cei mai semnificativi pentru gradul de includere a unei economii naționale în fluxurile economice continentale și mondiale sunt așa-numitele *Investiții Străine Directe* (ISD), definite în mod precis prin deținerea a cel puțin 10% din capitalul social al unei întreprinderi autohtone. Potrivit Rapoartelor anuale publicate de Banca Națională a României, la 31 decembrie 2016 soldul total al ISD în România a fost în valoare de 70,113 miliarde € și 1,264 milioane de salariați⁷.

După rezidența investitorilor, 24,3% este deținut de olandezi cu 17,060 miliarde (primul loc), de germani (9,256 mld. / 13,2%), de austrieci (8,336 mld. / 11,9%), de francezi (4,801 mld. / 6,9%), de ciprioți (4,526 mld. / 6,5%), de italieni (4,428 mld. / 6,3%) etc., pe locuri foarte modeste situându-se investitorii americani (cu 1,346 mld. / 1,9%) și ruși (cu 1,390 mld. / 0,2%)⁸. Pentru comparație, la 31 decembrie 2003, soldul ISD a fost de 9,662 mld. €⁹.

Un alt indicator sintetic este fluxul persoanelor peste granițele naționale ale statelor europene. Potrivit ultimelor date publicate de Eurostat¹⁰, în anul 2015,

⁴ Angus Maddison, *The World Economy, Volume 1: A Millennial Perspective*, OECD, 2006, p. 125.

⁵ *Ibidem*, p. 126.

⁶ *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*, Art. 26, al. 2.

⁷ Banca Națională a României, *Investițiile străine directe în România în anul 2016*, București, 22 septembrie 2017.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Banca Națională a României, *Investițiile străine directe în România la 31 decembrie 2003*, București, 2004.

¹⁰ Eurostat, „People in the EU: who are we and how do we live?”, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2015.

4,7 milioane de oameni au imigrat în UE-28, din care 2,4 milioane din state non-membre, iar restul din statele membre, după cum urmează: în Germania 1.543.800, în Regatul Unit 631.500, în Franța 363.900, în Spania 342.100, în Italia 280.100. Astfel, în anul 2016 populația migrantă este 35,1 milioane de oameni născuți în afara EU-28, iar 19,3 milioane născuți în diferite state EU. În termeni absoluți, non-naționali care trăiesc în statele membre UE sunt: 8,7 milioane în Germania, 5,6 în Regatul Unit, 5 milioane în Italia, 4,4 milioane în Spania și tot atâția în Franța. După criteriul statului de origine, „românii, polonezii, italienii, portughezii și britanicii sunt cele mai mari grupuri de cetățeni europeni care trăiesc în alte State Membre“¹¹.

Desigur, există mari diferențe între diferitele state membre UE. Cu un Produs intern brut de peste 3.000 miliarde €, o populație de 81,5 milioane și 43,4 milioane de angajați în anul 2015, Germania este cea mai mare economie și cea mai mare piață a forței de muncă din Europa¹². În prezent, Germania este a doua destinație pentru imigranți din lume, după SUA, 1/5 din populație având origini, cel puțin parțiale, în afara țării. Începând cu perioada „miracolului economic“ (*Wirtschaftswunder*) din anii '50-'60, lipsa acută de forță de muncă cauzată în primul rând de pierderile umane uriașe ale războiului mondial a determinat noua Republică Federală să apeleze la „muncitori invitați“ (*Gastarbeiter*); apoi, inclusiv ca urmare a declinului demografic, să primească „repatriații“ (*Spätaussiedler*) la sfârșitul secolului al XX-lea; migranții economici din noile state membre ale Uniunii Europene din Est; și, în ultimii ani, „solicitanții de azil“ din Balcani, Orientul Mijlociu și Nordul Africii.

Între anii 1945-1949, în jur de 12 milioane de strămutați și refugiați de etnie germană au emigrat din fostele teritorii germane, Silezia și Prusia Orientală mai ales, în Germania Federală, în urma schimbării granițelor în Europa. Ulterior, a existat un val masiv al migrației dinspre Est spre Vest: istoria consemnează 3,8 milioane de „evadați“ (*Republikflucht*) de la fondarea Republicii Democratice Germane (7 octombrie 1949) și până la construirea Zidului Berlinului (1961)¹³.

Republica Federală Germană a încheiat acorduri de recrutare a forței de muncă: cu Italia (1955), Spania (1960), Grecia (1960), Turcia (1961), Maroc (1963), Portugalia (1964), Tunisia (1965) și Iugoslavia (1968). În anul 1968 erau înregistrați 1,9 milioane de străini, dintre care aproximativ 1 milion aveau un loc de muncă, pentru ca în 1973 numărul angajaților străini să se ridice la 2,6 milioane, dintre care turci (605.000), iugoslavi (535.000), italieni (450.000), greci (250.000) și spanioli (190.000)¹⁴.

„Repatriații“ au fost o sursă importantă de emigrare spre Germania în a doua jumătate a secolului XX. Între anii 1950-1987, 1,4 milioane de etnici germani trăitori de secole în Europa Centrală și de Est și în fosta URSS s-au întors în Germania, mai ales din Polonia și România. Iar între 1988 și 2005 numărul lor a

¹¹ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

¹² Statistisches Bundesamt, 2015.

¹³ David E. McClave, „Immigration“, in Solsten, Eric (ed.), *Germany: A Country Study*, Washington DC, Library of Congress, 1995, pp. 157-161.

¹⁴ *Ibidem*.

atins aproape 3 milioane. Ei au dobândit cetățenia germană imediat, primind sprijin financiar și social, inclusiv învățarea limbii germane¹⁵.

Evoluțiile recente ale politicii europene au condus la creșterea mobilității unor mari mase de oameni în interiorul UE, Germania fiind printre primele state semnatare ale Acordului Schengen în 1985. Din 2004, odată cu extinderea UE care a inclus 10 noi state membre din Europa Centrală și de Est, Germania a primit un nou flux de emigranți economici.

Pe de altă parte, în anii '80 a apărut un val de imigranți ca „refugiați de război“. Din 1986 până în 1989, 380.000 de refugiați au solicitat azil, majoritatea provenind din Iran și Liban. Iar între 1990 și 1992, 900.000 de persoane provenind din fosta Iugoslavie, dar și din România și Turcia, au solicitat azil în Germania reunită¹⁶.

În prezent, UE înfruntă provocări ale migrației de o magnitudine fără precedent în istoria recentă. Un „arc al crizelor“ politice întins din Nordul Africii în Afghanistan și din Orientul Mijlociu în Marea Mediterană a declanșat un mare val migrațional care solicită azil pe continentul european. În 2014, dintr-un total de 625.920 de cereri de azil în țările UE, Germania a primit 202.645, iar în 2015 aproximativ 1 milion¹⁷.

Pentru a rezuma, după datele oferite de Oficiul Statistic Federal, din anul 2014 în jur de 16,3 milioane de oameni cu un *background* migrațional trăiesc în Germania, adică o cincime din populația țării, dintre care jumătate dețin cetățenia germană. Cei mai mulți provin din Turcia și din sud-estul Europei: 3,0 milioane (3,7%) sunt turci, 1,5 milioane (1,9%) polonezi, 1, 2 milioane (1,5%) ruși, 0, 85 milioane (0,9%) italieni ș.a. În 2015, cei mai mulți oameni fără cetățenie germană erau turci (1,5 milioane), urmați de polonezi, (0,74 milioane), italieni (0,59 milioane), români (0,45 milioane), sirieni (0,36 milioane), greci (0,33 milioane), ruși (0,22 milioane) ș.a.¹⁸. Migrația din țările terțe (ex-UE) a fost luată în considerare abia în ultimii ani, anticipând reducerea substanțială a „sursei“ est-europene întrucât aici se înregistrează ritmuri de creștere economică mai mari decât în Germania și în celelalte state occidentale, dar se confruntă cu tendințe demografice similare. „Majoritatea proiecțiilor pe termen lung se bazează pe această asumție“¹⁹.

Obiectivul strategic al atragerii forței de muncă instruită se bazează pe două presupuneri fundamentale: pe de o parte, *creșterea economică* posibilă și dezirabilă, date fiind dinamismul și competitivitatea economiei germane; și, pe de o parte, *declinul demografic*. Prognozele pe termen lung ale trendurilor demografice în general, ca și ale ofertei de forță de muncă, în particular, întreprinse de Oficiul Statistic Federal, iau în considerare numărul de nașteri multianuale, speranța de viață și chiar „migrația anticipată“, viitoare. Anticipările migrației pentru perioada 2009-2060, de exemplu, variază între 4,9 și 9,4 milioane, fără

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Neue Flüchtlingszahlen*, 2015.

¹⁸ *Statistisches Bundesamt*, 2015.

¹⁹ Michael Vollmer, „Determining Labour Shortages and the need for Labour Migration in Germany“, *Working Paper 64 of the Research Centre of the Federal Office*, Nürnberg, Federal Office for Migration and Refugees, 2015, p. 14.

distincție între naționali UE și naționali țărilor terțe, variația mare explicându-se prin incertitudinea inerentă mișcărilor migratorii, în general. În orice caz, încă din anul 2009, statisticienii germani oficiali anticipau apariția unei penurii severe a forței de muncă începând cu anul 2020, calculând că numai o „migrație netă“ de 400.000 de persoane/an până în 2020 ar putea stabiliza oferta de forță de muncă, precum și numărul populației pe termen lung²⁰.

Desigur, acest obiectiv strategic, subsumat celui al asigurării prosperității prezente și viitoare și al „păcii civile“ și susținut de elita conducătoare, politică, economică și administrativă a Germaniei din puternice *rațiuni de stat*, nu este acceptat în aceeași măsură de întreaga populație germană. Potrivit unor studii sociologice recente, între 20 și 25% din populație este ostilă migrației, diversității și aspectelor multiculturale ale societății, sprijinind pozițiile extremei drepte, noii drepte și ale dreptei populiste, chiar dacă numai o mică proporție votează cu aceste partide; după cum un procent aproximativ egal din populație respinge atitudinile xenofobe²¹. Alte studii arată în mod regulat că, în general, vârstnicii și locuitorii din zonele rurale și/sau subdezvoltate sunt mai critici cu migrația; iar mediile de afaceri mici și mijlocii acceptă mai greu diversitatea etnică și religioasă²². „Astfel, temerile că avantajele unui grup străin (în acest caz, migranții, musulmanii, rromii sau refugiații, de exemplu) ar putea fi oferite pe cheltuiala majorității, fiind de aceea injuste ori privite cel puțin cu suspiciune, fac parte din peisajul dezbaterii“²³.

Sub influența globalizării, statele și economiile naționale se „deschid“ acum tot mai mult spre politica și economia mondială. Este însă posibilă, dezirabilă, și în ce formă, o nouă „închidere“ sau „retragere“ politică, economică și culturală din această „constelație postnațională“?, se întreabă Jürgen Habermas²⁴.

Deși multe state actuale poartă încă atribute reminiscente ale unor vechi imperii (China, Rusia, Turcia), teocrații (Iranul), orașe-stat (Singapore), chiar organizări tribale sau clanuri familiale în Africa etc., ONU este considerată totuși o asociere de state naționale. Formal, statele naționale au apărut în urma Revoluțiilor americană și franceză și s-au răspândit apoi în întreaga lume. Fără a fi toate democratice – adică întemeiate pe principiile „autogovernării cetățenilor liberi și egali“ – statele naționale actuale sunt *realiter* administrații bazate pe taxare; prin menținerea suveranității asupra unui teritoriu; în forma specifică statului național; dezvoltat democratic într-un stat de drept și social²⁵.

Statul administrativ, constituit totodată ca stat de drept, se diferențiază de economia de piață prin constituționalizarea drepturilor individuale private. Resursele sale (numite publice) sunt extrase în principal din activitățile economice private.

²⁰ Statistisches Bundesamt, 2009.

²¹ Orkan Kösemen, *Implementing Migration Policy Reform. An Outline for Germany*, Bertelsmann Stiftung, 2015, p. 23.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 21.

²⁴ Jürgen Habermas, *The Postnational Constellation*, ed. cit., p. 61.

²⁵ *Ibidem*, p. 62.

Autodeterminarea democratică devine posibilă numai după ce *populația* unui stat este transformată într-o *națiune de cetățeni* – „o formă nouă de identitate colectivă dincolo de loialitățile lor moștenite față de sat, familie, loc sau clan“ – unde legăturile comunitare concrete sunt dublate de relațiile abstracte de asociere a cetățenilor *legal* liberi și egali, astfel încât ei se simt „responsabili“ și pot face „sacrificii“ pentru ceilalți – e.g. serviciul militar și taxarea redistributivă²⁶.

Tranziția *ideal-tipică* de la suveranitatea propriu-zisă, individuală (a unui autocrat) la suveranitatea populară a transformat „supușii“ în cetățeni înzestrați cu drepturi politice și civile în cadrul democrației constituționale. „Dialectica egalității *legale* și a inegalității *factuale* a produs statul bunăstării sociale, al cărui obiectiv principal este să asigure condițiile sociale, tehnologice și ecologice care oferă oportunitatea egală de a beneficia de drepturile fundamentale egal distribuite“ (s.m.)²⁷.

Din anii '80 ai secolului trecut, acest edificiu național este amenințat însă de procesul general al globalizării – „rețeaua“ mondială a circulației și interacțiunii umane și a schimburilor neconținute ale bunurilor și serviciilor, banilor și informațiilor și, poate nu în ultimul rând, a ideilor.

Globalizarea economică mobilizează marile capitaluri peste granițele naționale, ceea ce afectează în mod sever capacitatea „statului social“ (*Sozialstaat*) de a extrage și redistribui resursele între cetățenii săi, potrivit standardelor împărțite de justiție socială. „În același timp, corporațiile multinaționale au devenit competitori puternici ai statelor naționale... Puterea poate fi democratizată; banii nu“²⁸, subliniază Habermas. Guvernele naționale, terifiante de amenințarea migrației capitalului, reduc taxele, ceea ce conduce implicit la reducerea veniturilor pentru finanțarea diverselor politici sociale.

În fața acestei stări de fapt generale, Habermas identifică două „retorici“ filosofice principale – una „defensivă“ și alta „ofensivă“. Prima privilegiază atributul „protectiv“ al statului, „monopolul tradițional al violenței legitime“. În interior, statul trebuie să mențină „legea și ordinea“ și să garanteze securitatea cetățenilor în sfera privată a vieții lor; și să oprească fluxurile care vin *din exterior*: „capitalul străin sau migrația forței de muncă sau valurile de refugiați care pot distruge cultura și standardele de viață naționale“²⁹.

A doua relevă caracterul opresiv al statului național însuși, prin birocratizarea sa excesivă, nivelatoare, argumentând în favoarea deschiderii granițelor teritoriale și sociale ca o formă de „eliberare“ a indivizilor de asimilarea obligatorie a *pattern*-urilor locale de „viață trăită“. Dar atât celebrarea globalizării, cât și demonizarea sa sunt poziții *extreme*. „În condițiile actuale ale constelației post-naționale, statul național nu își poate recâștiga puterea retrăgându-se în carapacea sa“³⁰, argumentează Habermas. „Protecționismul neonaționalist nu poate explica modul în care societatea mondială (*world society*) s-ar putea rediviza, în

²⁶ *Ibidem*, p. 64.

²⁷ *Ibidem*, p. 65.

²⁸ *Ibidem*, p. 78.

²⁹ *Ibidem*, p. 81.

³⁰ *Ibidem*.

măsura în care politica globală (*global politics*), bună sau rea, este considerată o himeră... Iar neoliberalismul nu poate explica modul în care deficitul de competențe în guvernarea legitimă care apar la nivel național pot fi compensate la nivel supranațional fără forme noi de reglementare politică³¹.

În cazul exemplar al „democrației postnaționale“ europene actuale, care înfruntă și ea în mod inevitabil problema istorică, societală, fundamentală a raporturilor dezirabile dintre *justiția socială* și *eficiența*, respectiv, *competitivitatea* economică în contextul mondial, politicile sociale redistributive ar trebui concepute și coordonate la nivelul Uniunii Europene. „Forma solidarității civile limitată până acum la statul național trebuie extinsă pentru a cuprinde toți cetățenii Uniunii, astfel încât, de exemplu, suedezii și portughezii să dorescă să fie responsabili unii față de ceilalți. Numai astfel cetățenii pot sprijini în mod rezonabil salarii minime comparabile sau chiar condiții egale de viață pentru proiectele lor de viață individuale, care continuă să fie formate național“³².

Creșterea capacității de acțiune a Uniunii Europene este condiționată de extinderea bazelor de legitimitate ale instituțiilor europene. Modelul normativ ultim al comunității inclusive, atotcuprinzătoare este dat de universul persoanelor morale – „imperiul scopurilor“ kantian. Iar „drepturile omului“ constituie cadrul normativ general al comunității legale europene, postnaționale. „Nu văd niciun obstacol structural în fața extinderii solidarității civice naționale și a politicilor statului bunăstării la scara federației postnaționale“³³. Statele europene naționale și sociale actuale pot crea împreună modelul unei „Europe sociale“ pe care să îl propună apoi întregii lumi, conchide Jürgen Habermas.

Macht und Gegenmacht

În lucrarea sa *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*, sociologul german Ulrich Beck proiectează problematica *statalității naționale* în contextul continental și global. Era globală actuală, argumentează el, a transformat profund societățile, economiile, politicile și culturile, chiar „spațiile experimentiale“ cunoscute ale statelor naționale. Distincția formatoare centrală a *primei modernități* între sfera *internă, națională* și cea *externă, internațională* se dizolvă tot mai mult în universul „puterii politice interne globale“ (*Weltinnenpolitik*), instituind deja un „metajoc al puterii globale“ (*Metaspiel der Weltpolitik*) cu rezultate complet deschise, în care regulile sunt în curs de renegociere – între statele naționale și „contraputerile“ lor – afacerile multinaționale, mișcările transnaționale ale societății civile și organizațiile și instituțiile continentale și mondiale. Pentru a înțelege *globalitatea (der Globalität)*, relevă Beck, este necesară lărgirea viziunii filosofice – de la *perspectiva națională*, proprie primei modernități, înspre o *perspectivă „cosmopolitană“*, a „modernității secunde“, „reflexive“, care să țină seama de noile realități la scară globală. (Utilizez în mod voluntar termenul

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem*, p. 99.

³³ *Ibidem*, p. 108.

de *cosmopolitanism* în loc de *cosmopolitism* pentru a evita, ca și autorul lucrării, conotațiile istorice negative asociate celui din urmă).

„Cultura globalității“ (*Kultur der Globalität*) avansează pe măsura globalizării marilor provocări pe care le înfruntă astăzi Umanitatea: schimbarea climatică, supraexploatarea resurselor naturale și poluarea mediului înconjurător, riscurile financiare globale, riscurile alimentare, migrația, inovațiile genetice, terorismul etc. *Dacă toate aceste probleme au devenit globale și reclamă soluții globale, politica nu poate rămâne (doar) națională.* De aceea, după Ulrich Beck, „cosmopolitanismul este următoarea mare idee de urmat după ideile epuizate istoric ale naționalismului, comunismului, socialismului și neoliberalismului, iar această idee ar putea face improbabilul posibil, anume supraviețuirea Umanității dincolo de secolul al XXI-lea fără a recădea în barbarie“ (s.a.)³⁴.

„Oamenii pe care îi alegem nu au nicio putere, iar cei care au puterea nu au fost aleși“, citează Beck de pe „plancarda unui demonstrant“ al zilelor noastre³⁵. Într-adevăr, cine deține puterea legitimă (*die Herrschaft* sau *Leadership*-ul) în „constelația postnațională“? Cetățenii așteaptă bunăstarea individuală și colectivă de la partidele, parlamentele și guvernele lor naționale, dar banii circulă în fluxuri și refluxuri potrivit logicii pieței globale, capitalurile industriale importă și exportă tot mai multe *job*-uri peste granițele naționale, iar finanțele și, respectiv, cheltuielile publice, guvernamentale, sunt reglementate tot mai mult de instituții și organizații supranaționale și mondiale precum Comisia Europeană, Fondul Monetar Internațional ș.a.

Pe de altă parte, mișcări sociale locale au ajuns să acționeze global, după cum corporații globale acționează local. La rândul lor, unele state naționale întreprind acțiuni militare în alte state naționale în numele „drepturilor omului“. Iar globalitatea terorismului conduce unele state democratice, totodată mari puteri militare, pe calea periculoasă de a-și oferi singure „autorizația de a ucide“ pe orice suspect de „terorism“. În cele din urmă, niciun zid nu poate apăra societățile bogate din Nord de dezastrele umanitare sau naturale care se produc în Sud sau în Est. „Noile pericole pe care le înfruntă Umanitatea în societatea actuală a riscului nu fac nicio deosebire de rasă, națiune sau continent“³⁶.

Viziunea cosmopolitană aparține tradiției filosofice a civilizației occidentale, cel puțin de la Immanuel Kant încôace³⁷. La începutul acestui nou mileniu este necesară redescoperirea ei: orice politică națională realistă (*Realpolitik*) trebuie completată cu o politică realistă internațională, cosmopolitană. Vechiul joc cu sumă nulă al politicii internaționale, în care interesele unora păreau satisfăcute în detrimentul celorlalți, poate fi transformat într-un joc cu sumă pozitivă pentru toate statele naționale.

³⁴ Ulrich Beck, *Power in the Global Age: A new global political economy*, translated by Kathleen Cross, Cambridge, Polity Press, 2005, p. xvi.

³⁵ *Ibidem*, p. xiv.

³⁶ *Ibidem*, p. xv.

³⁷ Immanuel Kant, *Idea for a Universal History from a Cosmopolitan Point of View* (1784), translation by Lewis White Beck, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Co., 1963.

Filosofia economiei, societății și politicii statului național din prima modernitate este depășită în modernitatea secundă, actuală, definită de crize economice, financiare și ecologice, adâncirea inegalităților sociale și a conflictelor culturale, politice și militare. De aceea, este necesară *depășirea* politică și intelectuală a „reflexului protecționist“ care paralizează Europa, ca și alte părți ale lumii, după prăbușirea comunismului și, respectiv, a ordinii mondiale bipolare de la sfârșitul secolului XX, în sensul *recunoașterii* și *conceptualizării* transformărilor radicale ale economiei, politicii și stăruinței în era actuală a globalității. Viziunea cosmopolitană țintește la interesele și aspirațiile întregii Umanități, regândind interacțiunile și interdependențele reale dintre statele naționale, dincolo de „categoriile *zombi*“ (*Zombie-Kategorien*) ale gândirii naționaliste obtuze și arogante³⁸.

În acest sens, Beck propune o „întoarcere“ la clasici, care par să fi prevăzut bine cursul actual al evenimentelor. De exemplu, Friedrich Nietzsche: „Europa trebuie să decidă ... că prea îndelungatei comedii a statelor sale mici și a voinței divizate a dinastiilor și democrațiilor sale trebuie să i se pună capăt. Timpul pentru politica mică (*kleine Politik*) a trecut: secolul următor va aduce cu sine lupta pentru stăpânirea Lumii – *constrângerea* Marii Politici (*Grosse Politik*)“³⁹. Înaintea lui Nietzsche, Immanuel Kant a exprimat bine idealul cosmopolitan al Marii Politici: „Considerat în sine, după dreptul civil intern, membrul asociat al unei societăți cosmopolitane este ideea (cea mai) sublimă pe care omul o poate avea asupra menirii sale“⁴⁰.

În sfârșit, Karl Marx a anticipat și el cum capitalul global înfrânge politica protecționistă, locală, a statelor naționale și deschide drumul către Marea Politică: „În locul vechii izolări locale și naționale și al satisfacerii necesităților cu produse proprii, se dezvoltă schimbul universal, interdependența universală a națiunilor“. Și acest lucru este valabil atât pentru bunurile materiale, cât și pentru cele spirituale. „Produsele spirituale ale diferitelor națiuni devin *bunuri comune*. Unilateralitatea și mărginirea națională devin din ce în ce mai cu neputință și din numeroasele literaturi naționale și locale ia naștere o literatură universală“ (s.m.)⁴¹.

În locul Marii Politici a clasicilor, Beck propune teoria „metajocului politicii globale“ în care *statelor naționale* li se alătură *marile corporații multinaționale* și organizațiile *societății civile mondiale*. Vechiul joc politic, fie că s-a numit „stat național“, „economie națională“ sau chiar „capitalism național“ nu mai poate fi jucat (fără pierderi). Pe de altă parte, orice guvern național care încalcă grav drepturile cetățenilor săi, de exemplu, întreprinde diferite discriminări, „purificări etnice“ etc., poate înfrunța „intervenții umanitare“ ale comunității internaționale legitimate de *regimul drepturilor universale ale omului* impus de foruri mondiale precum Organizația Națiunilor Unite. Prin urmare, jocul mic de tip

³⁸ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. xi.

³⁹ Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, translated by Judith Norman, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, par. 208.

⁴⁰ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 1.

⁴¹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, în *Opere*, vol. 4, București, Editura Politică, 1958, p. 469.

win-lose sau chiar *lose-lose* al politicii internaționale este (poate fi) depășit și înlocuit cu metajocul de tip *win-win* al statelor naționale, capitalurilor și societății civile globale⁴².

Într-adevăr, una dintre *contraputerile* capitalului global este în prezent societatea civilă globală. De exemplu, dacă în trecut angajații și angajatorii se înfruntau reciproc cu propriile arme – cei dintâi cu greva sau refuzul de a munci, iar cei din urmă cu amenințarea concedierii și a șomajului – acum, circulația liberă, atât a capitalului, cât și a forței de muncă, slăbește mult aceste arme. Contraputerea societății civile globale rezidă însă în primul rând în puterea *consumatorului*, care depășește dialectica capital-muncă, el putând refuza să cumpere, oriunde și oricând, penalizând astfel un produs sau un serviciu oferit de o corporație sau alta. Protestele consumatorilor, mai mult sau mai puțin organizate, au devenit transnaționale. „*Societatea consumatorilor este societatea mondială real-existentă* (s.a.), relevă Beck⁴³. Fără constrângeri spațio-temporale și legal-contractuale ca muncitorii, consumatorii de pretutindeni, organizați și mobilizați, național și transnațional, constituie o contraputere efectivă, reductibilă, față de capitalul global. Desigur, fără putere de cumpărare, puterea consumatorilor rămâne o „armă boantă“.

În metajocul puterii globale actuale, statele naționale au intrat într-un proces de metamorfoză cosmopolitană pentru a rămâne în logica de tip *win-win*. Ele nu mai sunt singurele deținătoare ale puterii pe „scena Lumii“, cum se credea în modernitatea timpurie, ci o *împart* cu marile afaceri și cu mișcările mai mult sau mai puțin organizate ale societății civile, precum și cu organizațiile și instituțiile transnaționale, regionale, continentale și mondiale. Prin urmare, subliniază Beck, „*cei care joacă exclusiv cartea națională în metajocul global vor pierde*“ (s.a.)⁴⁴. Contraputerea statelor naționale se poate conserva și perpetua în măsura în care reușesc să țină pasul cu mobilitatea capitalului și a forței de muncă, precum și cu exigențele normative ale societății civile.

Pe de altă parte, ONG-urile necivile, teroriste, tot mai relevante inclusiv prin expunerea pe care le-o oferă *mass-media*, au devenit noi forțe globale, rivale ireductibile ale statelor, afacerilor și societății civile. Dacă *Greenpeace* se preocupă de degradarea mediului natural de care sunt responsabile marile industrii, iar *Amnesty International* de violările drepturilor omului comise de unele state, „ONG-urile teroriste vizează monopolul statului asupra violenței“⁴⁵. Urmărind obiective diverse, inspirate de ideologii radicale, extremiste, *chiar drapate și instrumentate religios*, ele acționează acum frecvent peste granițele naționale, subminând în mod sever „gramatica militară“ cunoscută a statelor. Dacă în trecut armatele naționale înfruntau de regulă armatele altor state naționale, atacurile acestor organizații criminale amenință însuși edificiul statal. Iar progresele tehnologice civile devin ele însele arme în mâinile acestor fanatici hotărâți. De asemenea, dacă în trecut teroriștii încercau de regulă să-și salveze viețile în timpul și după comiterea actelor lor, ceea ce limita oarecum proporțiile crimelor și dis-

⁴² Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 5.

⁴³ *Ibidem*, p. 7.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 10.

trugerilor, *teroriștii sinucigași* actuali dispun, prin însuși acest fapt, de o forță distructivă nelimitată, devastatoare, devenind „un vehicol al ororii absolute“; unicitatea actului, impunitatea sa reală, unitatea atacatorului și a faptei sale sunt oferite simultan: „crima, confesiunea și autoobliterarea“⁴⁶.

Înclinația de a atribui „sponzorizarea“ terorismului unor state dictatoriale sau autocratice este în mare măsură o reminiscență a vechii gândiri politice și militare, care concepea războiul ca fiind purtat în mod exclusiv între statele naționale; astăzi, însă, în cadrul tendinței generale a *individualizării*, a apărut și fenomenul „individualizării războiului“, purtat împotriva statelor. Contraputerea teroriștilor este multiplicată exponențial de progresul științific și tehnologic: tehnologia comunicațiilor, nanotehnologia, modificările genetice, maladiile transmisibile realizate în laboratoare, accesul privat la arme chimice, biologice și chiar atomice au deschis o nouă „cutie a Pandorei“ cu urmări incontroleabile, devastatoare pentru întreaga Umanitate. Pe de altă parte, *individualizarea* războiului, în cadrul suspiciunii *generalizate*, instituie o „dialectică stranie“: oricărui cetățean i se poate cere să „dovedească“ faptul că nu este „terorist“, statele însele pot încheia alianțe politico-militare pentru a lupta *împotriva* cetățenilor lor, ceea ce semnifică fără îndoială sfârșitul drepturilor constituționale și „moartea democrației“⁴⁷. „Războiul împotriva terorismului“, dacă nu este bine definit legal-constituțional, poate să se desfășoare fără limite în spațiu și timp, acordând *ipso facto* statelor, armatelor, polițiilor și serviciilor secrete o „autorizare generală“ de a ucide orice „suspect de terorism“, să întreprindă acțiuni *manu militari* oriunde și oricând, să declare „starea de urgență“ suspendând libertățile constituționale din „rațiuni de stat“ și de „apărare națională“, chiar cu consensul majorității cetățenilor puși să aleagă între *libertate* și *securitate*⁴⁸.

Această dialectică se aplică în egală măsură amenințărilor sau riscurilor ecologice sau financiare global-percepute. *Globalitatea ca atare* – conștiința și experiența riscurilor autogenerate ale civilizației industriale actuale, împreună cu înțelegerea tot mai acută a finitudinii globului terestru, pot însă releva (revela) semnificația reală, *mundană* a „comunității de destin“ a tuturor oamenilor, după cum pot institui sfere experimentiale tot mai cuprinzătoare, locale, continentale și globale, de unde pot fi pornite acțiuni și interacțiuni adecvate. După cum observă Beck, cei care se manifestă *împotriva* globalizării economice, de exemplu, militează adesea *pentru* globalizarea drepturilor omului, a drepturilor sociale sau a protecției mediului natural, așadar toți trăiesc, simultan, „experiența globalității“, dată fiind natura globală a problemelor și a soluțiilor. „Globalizarea, cu alte cuvinte, își devorează proprii inamici. Cei care sunt împotriva sa, sunt pentru ea – pentru o globalizare *diferită*“ (s.a.)⁴⁹.

Perspectiva națională, bazată pe distincția *național – internațional*, eșuează sistematic să identifice și să recunoască *globalitatea ca atare* a producției și a comerțului, a fluxurilor de capitaluri și de oameni, interacțiunea și difuziunea

⁴⁶ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 12.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 16.

culturilor, a stilurilor de viață etc. De exemplu, schimburile comerciale, considerate în mod tradițional *internaționale*, sunt înlocuite acum în mare măsură de fluxurile „intra-companii“ în cadrul corporațiilor multinaționale, care traversează permanent granițele statelor naționale. Dar aceste fluxuri nu sunt nici *schimburi*, nici *internaționale*: sunt capitaluri, tehnologii, bunuri și servicii care nu sunt nici vândute, nici cumpărate, ci sunt transferate peste o graniță statală sau alta potrivit intereselor strategice ale marilor corporații. Estimări mai vechi relevă că între o treime și o jumătate din schimburile mondiale iau forma *intra-company* „*non-trade*“ – fluxuri necomerciale în interiorul corporațiilor care nu sunt înregistrate, monitorizate și taxate de guvernele naționale.

Perspectiva statului național s-a bazat pe anumite presupuneri, considerate mult timp de la sine înțelese, autoevidente: societatea, chiar economia națională, era echivalată (confundată) cu statul național, un „organism“ sau un „monolit“ imaginat prin analogie simplă ca unitatea de analiză a științei politice. Umanitatea era împărțită astfel într-un număr finit de națiuni, organizate în state naționale, cooperarea și/sau competiția dintre ele în cadrul internațional fiind principiul organizator fundamental al politicii. Mai mult, s-a crezut că democrația veritabilă este realizabilă numai în interiorul statului național, orice „constelație post-națională“ fiind considerată o amenințare a stabilității sale. „Știința zombi“ (*Zombie-Wissenschaft*), cum o numește Beck, a „statului național“ (*Staatvolk*), prin presupunerile sale de bază pe cât de simplificatoare pe atât de înșelătoare, nu poate surprinde „transnaționalizările“ care au loc în prezent în toate sferile acțiunii și interacțiunii umane⁵⁰.

Pe de altă parte, „miopia“, chiar „autismul“ național, nu oferă soluții politice adecvate nici la el acasă, după cum ignoră și *ipso facto* legitimează inegalitățile și in justițiile la scară globală. De exemplu, societățile prospere din Nord înfruntă de decenii problema declinului demografic și a îmbătrânirii populației, periclitându-și astfel sistemele publice (bugetele) de sănătate și de pensii. Aceleași societăți, însă, încearcă să se închidă în fortărețe, să respingă (limiteze) fluxurile migratorii reale sau imaginare din Sudul sărac, în timp ce interdependențele militare, economice și politice sporesc, punând în mișcare noi fluxuri de migranți și de refugiați⁵¹.

În „*Living on a Lifeboat*“, Garrett Hardin⁵² a oferit o apărare puternică a perspectivei naționale. În împrejurări neprielnice, statele naționale sunt precum „bărcile de salvare“: *supraviețuitorii pot refuza să mai primească alți naufragiați la bord, dacă acest lucru periclitează șansele de supraviețuire ale tuturor*. După Beck, argumentul de tipul *the-boat-is-full*, deși este încă intens folosit, nu mai este valabil astăzi, în condițiile creșterii interdependențelor globale și ale „efectelor perverse“ ubicue ale oricăror politici îngust-naționale. În definitiv, retorica anti-globalizare relevă și exprimă în primul rând „*lupta elitelor naționale împotriva elitelor transnaționale* pentru poziții și resurse în interiorul arenelor naționale ale puterii (s.a.)⁵³.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 23.

⁵¹ *Ibidem*, p. 30.

⁵² Garrett, Hardin, „Living on a Lifeboat“, *Bioscience*, 24 (10), 1974, pp. 561-568.

⁵³ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 32.

În era globalității, zidurile protecționiste ale statelor naționale se surpă unul după altul. Odată cu globalizarea terorismului, „excluderea exclușilor” este tot mai puțin realizabilă în condițiile în care inegalitățile, injustițiile și sărăcia globală afectează tot mai direct societățile bogate din Vest. De asemenea, „amenințarea terorismului” transgresează granițele statale, dincolo de câmpul vizual al perspectivei naționale. Iar „renaționalizarea”, chiar „reetnicizarea” statelor naționale bogate este răspunsul cel mai inadecvat. După atentatele de la 11 septembrie 2001, a fi indiferenți la injustițiile globale este ca și cum am privi în „gaura puștii”. Ținând seama de contradicțiile, dilemele și efectele perverse devastatoare ale oricărei politici naționale mioape, numai o politică realistă cosmopolitană ar putea preîntâmpina dezastrele globale care amenință secolul XXI. În principiu, „*perspectiva cosmopolitană deschide spații și strategii de acțiune pe care perspectiva națională le închide*” (s.a.)⁵⁴, luminând întregul câmp al puterii globale populat cu actori și rețele de actori noi, cu noi strategii și forme de organizare și de manifestare a Marii Politici.

Adversarii globalității (nemulțumiții Lumii) construiesc o imagine simplificată a acesteia pentru a o putea respinge la fel de simplist. În *antiteză*, susținătorii săi presupun că, pe măsură ce spațiile experimentiale umane se extind transnațional, unele tradiții considerate naționale vor deveni tot mai mult un fel de „folklor local”, dezinvestit de semnificație politică propriu-zisă. În *sinteză*, însă, „«cosmopolitanul» este atât un cetățean al «cosmos-ului», cât și un cetățean al «polis-ului»”⁵⁵. Spre deosebire de istoria scurtă a naționalismului, apărut abia în modernitatea timpurie a secolelor XVIII-XIX, ideea cosmopolitanismului este la fel de veche ca istoria gândirii politice înseși. În antichitatea greacă, încă Diogene polemiza cu deosebirea dintre „greci” și „barbari”, „ai noștri” și „străinii”, „noi” și „ei”, ca nefiind o *diferență esențială, ontologică*, în stare să descrie, necum să *prescrie* excluderea totală, absolută: deosebirea care exclude („ori-ori”) era înlocuită cu includerea („și-și”). „Cu alte cuvinte, celălalt, străinul, pierde și totodată câștigă diferența în orizontul egalității”. Într-o lume a *locuirii duale* a tuturor, orice om este deopotrivă cetățean al lumii și al cetății sau al statului său; el are deopotrivă „rădăcini și aripi, este egal și diferit, este acasă într-un loc anume și acasă în cosmos; cu alte cuvinte, toți trăiesc în «cosmopolis»”, o unitate politică atotcuprinzătoare a tuturor granițelor etnice, religioase și culturale. „Identitatea cosmopolitană”, relevă Beck în mod peremptoriu, „nu trădează identitatea națională sau locală (așa cum pretinde și acuză perspectiva națională); dimpotrivă, aceasta *le face posibile* (s.a.)⁵⁶.

Nici concepția creștină nu recunoaște vreo *diferență ontologică* între oameni, diferențele rasiale, etnice și culturale estompându-se în comunitatea cuprinzătoare, omogenă a credincioșilor. În cosmopolitanism, „alteritatea celorlalți (*die Andersheit der Andere*) este recunoscută în mod direct în numele principiului universal al egalității ontologice a tuturor oamenilor. De altfel, în Europa secolelor XVIII-XIX, noțiunea de „cetățean al lumii” era larg acceptată de majori-

⁵⁴ *Ibidem*, p. 33.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 35.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 36.

tatea intelectualilor (filosofi, economiști, scriitori), *înainte* ca naționalismul să fi invadat mințile oamenilor. Este necesar ca această tradiție intelectuală a Europei *postnaționale*, cosmopolitane să fie redescoperită în era globală actuală.

În definitiv, ceea ce este cu adevărat „public“ sau „politic“ la diferitele scări ale conviețuirii ființelor umane, până la scara ultimă globală, sunt *urmările – benigne și maligne – ale acțiunilor și interacțiunilor lor*. Riscurile și percepția lor publică, grație și *mass-media* de pretutindeni, creează sfera publică globală. Intuiția, chiar experiența nemijlocită a „umanității“ tuturor, nu solicită însă „iubirea“ față de toți oamenii, oricând și în orice grad *dezirabilă*, fără îndoială, ci înțelegerea tot mai largă a consecințelor *globale* ale acțiunilor și interacțiunilor umane *locale* – inerente „societății riscului“ sau „lumii riscului“⁵⁷. „Cu alte cuvinte, *reflexivitatea societății mondiale a riscului* creează relația reciprocă între sfera publică și globalitate“ (s.a.)⁵⁸. Peste toate granițele locale și naționale, riscurile globale și reprezentarea lor omniprezentă în *mass-media* de pretutindeni creează treptat o sferă de norme și de valori, de acorduri și de acțiuni comune la scară globală. „*Conștiința normelor globale care conduce la acțiunea politică apare ca un by-product, pentru a spune astfel, al propriei lor încălcări*“ (s.m.)⁵⁹.

În modernitatea timpurie, construcția statului național a fost adesea un „proiect expansionist“, a cărui forță emoțională și, de aceea, politică se autoîntreține prin asaltul continuu asupra și peste alte granițe naționale. Această istorie sângeroasă a statelor naționale trebuie *situată* acum în orizontul postnațional al unui „iluminism cosmopolitan“, de unde pot rezulta, de exemplu, „proiecte de comunicare“ germano-evreiești, germano-franceze, britanico-indiene, nord-american-sud-american, polono-rusești, nipono-chineze etc., „forumuri instituționalizate de dialog și rememorare, în care traumele și miturile erei naționale *ar putea* fi expuse, destrămate și poate chiar depășite“⁶⁰ (s.a.). În orizontul cosmopolitan, istoriile naționale nu se mai pot rezuma la „faptele glorioase“ ale conducătorilor, care descriu prea adesea opresiuni ale altor națiuni, nici la monologurile victimizării celebrate ca memorie națională a celor din urmă, ci trebuie înlocuite cu „forme și forumuri transnaționale ale memoriei și dialogului“⁶¹.

Globalitatea a produs transformarea radicală a vechii ordini politice bazate pe „echilibrul puterii“ (*the balance of power*) statelor naționale. Situația actuală pare exact opusul vechii ordini mondiale. „Nu amenințarea *invaziei*, ci amenințarea *non-invaziei* investitorilor, sau amenințarea retragerii lor, constituie mijloacele de coerciție. Există un singur lucru mai rău decât acela de a fi invadat de multinaționale, și anume acela de a *nu* fi invadat de multinaționale“ (s.a.), relevă Beck⁶². De asemenea, contraputerea corporațiilor multinaționale, care își desfășoară activitățile peste orice granițe, nu se bazează pe violența *manu militari* ca *ultima ratio* a impunerii voinței lor asupra statelor naționale.

⁵⁷ Beck, Ulrich, *Weltrisikogesellschaft* (2007; *World at Risk*, translated by Ciaran Cronin, Polity Press, 2009).

⁵⁸ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 39.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 42.

⁶¹ *Ibidem*, p. 43.

⁶² *Ibidem*, p. 52.

Amenințarea permanentă cu non-investițiile sau cu retragerea lor schimbă însă regulile jocului și ierarhia puterii între statele naționale și marile afaceri în favoarea celor din urmă: metaputerea corporațiilor multinaționale rezidă în „opțiunea ieșirii“ (*exit option*)⁶³, limitarea accesului, retragerea sau chiar excluderea statelor naționale din marile fluxuri ale capitalurilor industriale, comerciale și financiare mondiale, așa cum se întâmplă cu unele state excomuniste sau africane. Dacă în prima modernitate statele naționale erau rivale militare, acum au devenit în primul rând rivale economice și financiare pentru a atrage și/sau menține pe teritoriul lor, ele însele mari *jurisdicții fiscale*, marile corporații globale. „Cheia puterii nu mai este forța militară, ci poziția statului pe piața globală“⁶⁴. Astfel, volumul investițiilor în economiile private a devenit în prezent echivalentul „puterii de foc“ a vechilor armate naționale, cu diferența esențială că amenințarea de *a nu trage* sporește, nu diminuează, puterea investitorilor.

Corporațiile multinaționale sunt, prin definiție, poliетnice, cosmopolitane, ignorând orice „ontologie națională“. Logica excluderii, caracteristică politicii statelor naționale, este contracarată de o logică a includerii, caracteristică raționalității economice, amestecând etniile și națiunile în scopul potențării creativității și al maximizării profiturilor. Mobilitatea ascendentă internă reclamă trecerea peste orice granițe teritoriale, lingvistice și culturale: cine vrea să facă o carieră de succes într-o companie globală „germană“, de exemplu, trebuie să învețe engleza și spaniola și să fie pregătit în orice moment „să ucidă distanțele“ dintre țări și continente. „Corporațiile globale obțin capitalul și își recrutează elitele manageriale din multe națiuni diferite, creează *job-uri* (aproape) în orice parte a lumii și distribuie profiturile acționarilor aflați în țări foarte diferite... Este realismul cosmopolitan al afacerilor globale...: societățile cosmopolitane sunt pur și simplu mai creative, mai productive și, sub acest aspect, superioare societăților naționale în competiția pieței globale“⁶⁵.

Desigur, orice *putere (Macht)* generează o *contraputere (Gegenmacht)*. Devoltarea regimurilor politice și a afacerilor cosmopolitane și a adversarilor lor sunt cele două aspecte inseparabile ale „dialecticii modernizării“. În Europa ultimelor două secole, procesele de modernizare au stârnit în mod repetat nostalgia unor valori tradiționale, vag definite, respingerea xenofobă a cosmopolitanismului și a valorilor sale liberale. Ca și în trecut, mișcările globale actuale împotriva ... globalizării cuprind o gamă largă și contradictorie de „coaliții paradoxale... de la mișcările ecologiste și xenofobe, de exemplu, până la noile internaționale ale fundamentalismelor etnice și religioase“⁶⁶.

Așa cum puterea capitalului poate spune „nu“ unor state naționale, tot astfel unele ONG-uri mondiale puternice, susținute de state care asumă valorile cosmopolitane, pot exercita presiuni asupra unor state care le încalcă. Regimul cosmopolitan al drepturilor universale ale omului, „politica internă globală“ (*Weltinnenpolitik*), în termenii lui Carl Friedrich von Weizsäcker, depășește dis-

⁶³ Albert O. Hirschman., *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1972.

⁶⁴ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 53.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 61.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 63.

tințiunile tradiționale dintre politica internă și politica externă, inclusiv prin aplicarea unor sancțiuni economice, politice și militare. Fondarea ONU, Declarația universală a drepturilor omului, condamnarea războaielor de agresiune și a crimelor împotriva umanității încearcă să împiedice repetarea ororilor nazismului și ale comunismului. O „conștiință normativă globală” – rezumată de strigătul istoric „*Never again!*” – se îndreaptă împotriva catastrofelor politice ale secolului XX cerând respectarea drepturilor individuale inviolabile ale omului, prevalente față de orice „autodeterminare națională” fără „autogovernare democratică”. *Regimul juridic al drepturilor omului este aplicabil tuturor cetățenilor lumii*. Prin caracterul lor declarat a fi *universal-valabile*, drepturile omului depășesc granițele dintre state, oferind totodată diverselor grupuri, clase, comunități etnice sau religioase oprimate de propriile lor guverne o „voce publică globală” cu sprijinul unor ONG-uri dinăuntru și din afara statelor⁶⁷.

Toate aceste evoluții nu semnifică însă în niciun fel „sfârșitul politicii”⁶⁸. Instabilitatea și crizele financiare, șomajul, locurile de muncă precare, inegalitatea și sărăcia, dezastrele ecologice, riscurile tehnologice, schimbarea climatică, epuizarea resurselor naturale, terorismul etc. sunt marile mize ale politicii. După Beck, este în *interesul comun* al statelor naționale, al afacerilor globale și al societății civile mondiale să parvină la un *standard politic minim global*: „Fără taxare nu există infrastructură; fără taxare nu pot exista instituții educaționale sau sanitare decente. Fără taxare – nu există o sferă publică funcțională. Fără sferă publică – nu există legitimitate. Fără legitimitate – nu există securitate și, pentru a închide cercul: fără forumuri și forme legale, naționale și globale, de rezolvare a conflictelor – adică într-un mod larg recunoscut și nu bazat pe violență – nu va exista probabil nicio economie globală, sub nicio formă”⁶⁹.

Totuși, unele guverne se lasă încă prinse, autoobstructiv, în „capcana naționalității” sau a „parohialismului”, care sunt obstacole în calea inventării și dezvoltării unor noi forme de politică și de statalitate, naționale și transnaționale. Pentru a împiedica însă ca „următorul Holocaust” (și următorul Gulag) să aibă loc, guvernele trebuie să garanteze în primul rând „toleranța constituțională” a naționalităților, permițându-le să conviețuiască pașnic. Așa cum Pacea de la Westfalia (1648) a pus capăt războaielor civile (religioase) germane prin *separarea religiei de stat*, războaiele civile (naționale) actuale pot fi contracarate prin *separarea statului de ... națiune*, în sensul precis al unui stat constituțional, care să garanteze și să impună drepturile tuturor cetățenilor săi, indiferent de rasă, clasă, etnie sau religie. Și, cum în zorii epocii moderne politica s-a redefinit prin separarea sa de teologia creștină, tot astfel se poate autodefini în prezent prin separarea ordinii statale, constituționale, de „teologiile și teleologiile naționale”⁷⁰, punând „democrația și drepturile omului mai presus de autocrație și naționalism”⁷¹.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 66.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 80.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 81.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 92.

⁷¹ *Ibidem*, p. 94.

Cea mai bună ilustrare a ideii de cosmopolitanism este, după Beck, Uniunea Europeană actuală care, cel puțin în intenția fondatorilor și a multor cetățeni ai săi, este mai mult decât un simplu conglomerat heterogen de state naționale „care sar unul la gâtul celuilalt la intervale regulate”. Această „constelație post-națională” poate depăși etnicismele și naționalismele interne în cadrul unei ordini constituționale extinse, continentale și al unui *ethos* democratic care permite, chiar cultivă, conviețuirea pașnică a cetățenilor săi, deși împărtășesc culturi locale, particulare.

„În mod cert, cosmopolitanismul este o idee frumoasă, care vorbește despre ceea ce este bun în noi. Dar ideea este bună în sine?”, se întreabă A. Margalit⁷². Umanitatea cuprinde toți oamenii de pe pământ, dar ei nu interacționează îndeajuns pentru a forma o societate cu instituții statale cunoscute. Desigur, există relații, organizații și instituții inter- și transnaționale în toate domeniile existenței umane, dar, *stricto sensu*, nu există o societate mondială, cu instituții statale mondiale.

Răspunsul lui Beck este „kantian”: cosmopolitanismul nu concepe umanitatea ca o societate națională sau ca un stat mondial ... național. „*Cosmopolitanismul semnifică – vorbind figurativ – că sistemul ptolemaic al lumii statelor naționale se deschide către o revoluție copernicană*” (s.m.)⁷³ – în urma căreia distincțiile global-local, universal-particular, centru-periferie, politica internă-politica externă a statelor naționale sunt reconsiderate radical. Așa cum remarcă și Jürgen Habermas: „Aparența nemijlocită într-o asociație a cetățenilor lumii ar proteja cetățeanul *statului* de despotismul *guvernului* său. Rezultatul cel mai important al dreptului care prevalează asupra suveranității statelor, așa cum a arătat-o cazul Pinochet, este acela de a ține oficialii statului personal responsabili pentru crimele comise servind statul sau armata” (s.m.)⁷⁴ Prin urmare, *cosmopolitanizarea dreptului*, incluzând standarde, legi și instituții, ar putea garanta democrația politică, drepturile omului, libertățile civile și diversitatea culturală la scară globală.

Deși după sfârșitul „războiului rece” statele foste comuniste asumă în general normele și valorile democratice, chiar cu multe ezitări și reculuri, în altele se observă lipsa evidentă și/sau declinul angajamentului elitelor politice și chiar al cetățenilor față de acest tip de guvernare. De aceea, strategiile de „democratizare” ale societății civile globale nu invocă doar standardele politice impuse de drepturile omului, care nu mobilizează oamenii peste tot în lume, ba chiar dimpotrivă, ci și credința universală în *demnitatea umană*, subzistentă în toate tradițiile culturale locale (e.g., tortura fizică stârnește oroare și, respectiv, compasiune oriunde în lume). În consecință, „suveranitatea” statelor sau *autodeterminarea națională, fără autoguvernare democratică*, este relativizată, chiar subminată de mișcările actuale transnaționale de *advocacy*. De altfel, după cum constată Beck, „problema suveranității este văzută în moduri foarte contrastante de diferite facțiuni ale societății civile globale, funcție de situarea lor în Nord sau în Sud. În

⁷² Avishai Margalit, *Ethik der Erinnerung*, Frankfurt am Main, Fischer, 2000, p. 80.

⁷³ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 216.

⁷⁴ Jürgen Habermas, *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*, Cambridge, MA, MIT Press, 1998.

general, activiștii din Nord privesc eroziunea suveranității ca un lucru bun, iar cei din Sud ca un lucru rău. Aceste percepții și evaluări contradictorii sunt o reflectare a unor împrejurări istorice foarte diferite. Dacă activiștii și teoreticienii din Nord își bazează acțiunile și judecățile pe state consolidate istoric, reprezentanții Sudului înfruntă adesea situații în care însuși cuvântul «democrație» sună derizoriu, în timp de cuvântul «stat» rămâne o utopie iluzorie⁷⁵.

Încă o dată, globalitatea nu înseamnă „sfârșitul politicii”, ci transformarea ei radicală, care trebuie conceptualizată și așezată într-o perspectivă teoretică adecvată. Acțiunea politică semnificativă nu mai este definită de dualitatea tradițională *național – internațional*, ci a devenit „politică internă globală” sau „glocală”. Marile afaceri, care au influențat întotdeauna politica națională, dispun acum de o armă redutabilă suplimentară – amenințarea cu „dezinvestițiile” planează permanent asupra unei politici neputincioase, paralizate de legăturile sale cu *terra patria*. Afacerile globale nu sunt însă mai puternice decât statele naționale, care dețin în mod normal monopolul legiferării interne, dar acționează „eliberate de strânsorile parohiale ale ortodoxiei naționale: în *aceasta* rezidă noutatea (s.a.)⁷⁶. Spațiul strategic deschis dincolo de autoreproducerea statului național oferă calea către Marea Politică, prin coaliții ale statelor, strategii și proiecte comune de tip *win-win*, asocieri și integrări în organizații și instituții transnaționale, cosmopolitizarea dreptului, evitarea în comun a unor riscuri globale etc.

Societatea mondială a riscului aduce cu sine însăși *legitimitatea* și, totodată, *necesitatea* acțiunii politice globale. Principiul fundamental al Umanității este autoconservarea; dacă opusul său, moartea, nu poate fi evitată individual, ea poate fi evitată la nivel colectiv. „Moartea umanității, autodistrugerea oamenilor ca posibilitate a acțiunii umane, este noutatea adusă în lume de civilizația înalt tehnologizată. Șocul declanșat de această înțelegere poate crea un consens global care, la rândul său, creează puterea globală⁷⁷.”

Dacă în modernitatea timpurie, teoria politică a lui Thomas Hobbes s-a bazat pe formula *homo homini lupus est*⁷⁸, teoria actuală a societății globale a riscului susține o versiune extinsă a acestui principiu: „*umanitatea este lup pentru umanitate*” (s.a.)⁷⁹. Caracterul „prădător” atribuit de Hobbes unor cetățeni individuali este generalizat acum asupra întregii umanități, devenită subiectul și totodată obiectul propriei sale periclitări. Dar conștiința posibilității sinuciderii speciei umane, a pericolului sfârșitului vieții pe pământ, poate conduce către instituirea de noi forme și manifestări ale puterii politice în stare să apere umanitatea chiar de ea însăși? „Un lucru e cert”, afirmă Beck: „această putere este mai presus de toți «salvatorii» produși de istorie și de istoria teoriei politice: proletariatul, săracii cei mai săraci ai erei globale, Luminismul, profitorii capitalului global, conducătorii de partid și de stat, chiar un «dictator bun» al societății globale⁸⁰. Con-

⁷⁵ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 248.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 249.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 253.

⁷⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651), Indianapolis, Liberty Fund, 2010.

⁷⁹ Ulrich Beck, *Power in the Global Age*, ed. cit., p. 253.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 254.

știința generalizată a riscurilor globale pe care le înfruntă în prezent umanitatea poate însă inspira și grăbi crearea și impunerea unei ordini de drept mondiale mai presus de anarhia istorică a relațiilor internaționale, a statelor naționale izolate. „*Contractul social* nu se mai poate întemeia pe anarhia statelor separate, individuale. Este necesară, în schimb, o ordine inter-statală care își extrage legitimitatea cosmopolitană din combaterea preventivă a pericolelor umanității“ (s.a.)⁸¹. Înțelegerea tot mai largă a caracterului global al riscurilor – economico-financiare, ecologice, teroriste etc. – face legitimă, posibilă și necesară acțiunea politică la scară globală – Marea Politică.

Pe de altă parte, opoziția față de globalizare nu face decât să o accelereze și legitimizeze. „Globalizarea avansează în virtutea unei alianțe paradoxale a opozițiilor săi“⁸². Comuniști, fasciști, naționaliști, anarhiști, ecologiști, feministe, mici afaceriști, papa de la Roma, fundamentalisti islamici, iubitori de plante și de animale etc., toți combat globalizarea ... peste tot în lume, adică în mod global. Ei utilizează mijloacele de comunicații globale și acționează la nivel global – pe piața globală, pentru drepturi globale, în cadrul diviziunii muncii globale. Pentru a controla piața financiară globală, ei solicită încheierea unor tratate globale. Economia globală poate fi reglementată numai la nivel global, ceea ce reclamă, de asemenea, acțiunea concertată global ș.a.m.d.

În pură dialectică hegeliană, rezultatul este acela că „puterea și contraputerea sunt momente – se poate spune chiar complice – în procesul de aducere a regimului cosmopolitan în existență“⁸³. Instituirea sa treptată se petrece în ciuda tuturor rezistențelor, ba chiar cu sprijinul lor. Peste toate, el trebuie hrănit cu „eulogia“ democrației. „Fără democrație“, conchide Beck, „cosmopolitanismul este mort chiar înainte de a se naște; fără democrație, visul cosmopolitan al umanității nu valorează *nimic* – sau s-a transformat demult în coșmarul actual existent (s.a.)“⁸⁴.

BIBLIOGRAFIE

- Banca Națională a României, *Investițiile străine directe în România în anul 2016*, București, 22 septembrie 2017.
- Banca Națională a României, *Investițiile străine directe în România la 31 decembrie 2003*, București, 2004.
- Beck, Ulrich, *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter: Neue weltpolitische Ökonomie*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 2002.
- Beck, Ulrich, *Power in the Global Age: A new global political economy*, translated by Kathleen Cross, Cambridge, Polity Press, 2005.
- Beck, Ulrich, *Weltrisikogesellschaft* (2007); *World at Risk*, translated by Ciaran Cronin, Polity Press, 2009.
- Eurostat, „People in the EU: who are we and how do we live?“, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2015.

⁸¹ *Ibidem*, p. 256.

⁸² *Ibidem*, p. 285.

⁸³ *Ibidem*, p. 290.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 309.

- Habermas, Jürgen, *Die postnationale Konstellation. Politische Essays*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1998.
- Habermas, Jürgen, *The Postnational Constellation. Political Essays*, translated, edited and with an introduction by Max Pensky, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 2001.
- Habermas, Jürgen, *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*, Cambridge, MA, MIT Press, 1998.
- Hardin, Garrett „Living on a Lifeboat“, *Bioscience*, 24 (10), 1974.
- Hirschman, Albert O., *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1972.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan* (1651), Indianapolis, Liberty Fund, 2010.
- Hobsbawm, Eric, *The Age of Extremes. The Short Twentieth Century: 1914-1991*, Michael Joseph, UK, 1994.
- http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics
- <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/Indikatoren/LangeReihen/Bevoelkerung/Irbev04.html>
- Kant, Immanuel, *Idea for a Universal History from a Cosmopolitan Point of View* (1784), translation by Lewis White Beck, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Co., 1963.
- Kösemen, Orkan (2015) *Implementing Migration Policy Reform. An Outline for Germany*, Bertelsmann Stiftung, <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/>
- Maddison, Angus, *The World Economy, Volume 1: A Millennial Perspective*, OECD, 2006 .
- Margalit, Avishai, *Ethik der Erinnerung*, Frankfurt am Main, Fischer, 2000.
- Marx, Karl, Engels, Friedrich, *Manifestul Partidului Comunist*, în *Opere*, vol. 4, București, Editura Politică, 1958.
- McClave, David E., „Immigration“, in Solsten, Eric (ed.), *Germany: A Country Study*, Washington DC, Library of Congress, 1995.
- „Neue Flüchtlingszahlen: Die Millionen-Prognose“, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/flu_echtlingszahlen-die-unberechenbare-millionen-prognose-a-1056174.html
- Nietzsche, Friedrich, *Beyond Good and Evil*, translated by Judith Norman, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- Statistisches Bundesamt (2014, 2015), <https://www.destatis.de/EN/Homepage.html>
- Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*, eur-lex.europa.eu
- Vollmer, Michael, „Determining Labour Shortages and the need for Labour Migration in Germany“, *Working Paper 64 of the Research Centre of the Federal Office*, Nürnberg, Federal Office for Migration and Refugees, 2015.